

Εισήγηση στην Κ.Ε.

του Κώστα Σημίτη

Το κύριο ερώτημα σήμερα είναι τι κάνουμε για να ξεπεράσουμε την κρίση. Η συνοπτική απάντησή μου είναι ότι το ΠΑΣΟΚ χρειάζεται ένα νέο πρόσωπο, μία νέα φυσιογνωμία, μία νέα δυναμική. Θα προσπαθήσω να εξηγήσω με ποιο τρόπο μπορούμε να κερδίσουμε την πνοή που χάσαμε. Στην ανάλυσή μου θα αναφερθώ στα φαινόμενα κρίσης. Δεν θα αναφερθώ στα πολλά και θετικά που έγιναν. Η ανάλυση αυτή είναι για τούτο μονόπλευρη. Το επισημαίνω εξ αρχής για να προλάβω κριτική.

Οι δυσκολίες μας πηγάζουν πρώτα απ' όλα από την αδυναμία μας να παράγουμε ιδεολογία και να προσαρμόσουμε τις επιδιώξεις μας στις εξελίξεις της ελληνικής κοινωνίας. Το σταθεροποιητικό πρόγραμμα του 1985 έφερε έναν ισχυρό κλονισμό στις πεποιθήσεις πολλών μελών μας. Διαπίστωσαν τότε, ότι πολλές από τις επαγγελίες μας δεν είχαν άμεση συνάρτηση με την ελληνική πραγματικότητα. Το χάσμα μεταξύ διακηρύξεων και αναγκαίας πολιτικής θα έπρεπε να είχε διαπιστωθεί και καλυφθεί αρκετά νωρίτερα. Τα κεντρικά θέματα των θέσεών μας όπως διαμορφώθηκαν με τις εμπειρίες μέχρι το 1974 χρειάζονται προσαρμογή. Η αυτοδύναμη οικονομική ανάπτυξη για παράδειγμα είναι θέση που αγνοεί ή υποβαθμίζει την αλληλοεξάρτηση των οικονομιών και την αναγκαστική ένταξη της Ελλάδας στο διεθνή καταμερισμό εργασίας. Το ερώτημα τι σημαίνει "σοσιαλισμός" με δεδομένους τους υπαρκτούς και όχι τους θεωρητικούς βαθμούς ελευθερίας που διαθέτει μία μικρή χώρα με ανοιχτή οικονομία αγοράς, που είναι μέλος μίας ευρύτερης ομάδας κρατών όπως η ΕΟΚ, μένει αναπάντητο στα κείμενά μας. Το "Μανιφέστο" που δημοσιεύτηκε το καλοκαίρι αποτέλεσε μία προσπάθεια προσαρμογής. Μία προσπάθεια καταδικασμένη σε αποτυχία από τη γλώσσα του, το ύφος του, την προχειρότητα της ανάλυσης. Λυπάμαι, ότι το τότε Ε.Γ. το δημοσίευσε με το όνομα του Ανδρέα Παπανδρέου. Το ΠΑΣΟΚ πρέπει

να επανεξετάσει τους ιδεολογικούς του προσανατολισμούς και να προσδιορίσει το πρόγραμμά του για την επόμενη τετραετία. Ένα πρόγραμμα για να ξανακερδίσει την αξιοπιστία του. Ένα πρόγραμμα που θα απαντά στο βασανιστικό ερώτημα των οπαδών και ψηφοφόρων μας, για ποιό σκοπό ζητάμε τη νέα λαϊκή εντολή. Μόνο και μόνο για να μην έρθει η Δεξιά; Η αντιδεξιά τοποθέτηση δεν αποτελεί πρόγραμμα. Πρέπει να διαγράψουμε πως θα πετύχουμε την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό. Το Συνέδριο μπορεί να αποτελέσει ένα πρώτο βήμα προς τη κατεύθυνση αυτή. Πρέπει να γίνει πριν από τις εκλογές. Χρειάζεται όμως και ένας ευρύτερος διάλογος τόσο στο κίνημα όσο και με την κοινωνία.

Οι δυσκολίες μας πηγάζουν επίσης από το ύφος με το οποίο ασκούμε εξουσία. Ο τρόπος επικοινωνίας του Κινήματος και της κυβέρνησης με τους πολίτες, τα πρότυπα που καθιερώνει δημιουργούν την εντύπωση, ότι η σοσιαλιστική στάση χαρακτηρίζεται από ατεκμηρίωτους ισχυρισμούς, υπερβολές, επιθετικότητα, αυταρχισμό, έλλειψη αυτοκριτικής και έλλειψη πολιτικής ευαισθησίας. Στην περίπτωση του σκανδάλου Κοσκωτά το κέντρο βάρους της κυβερνητικής επιχειρηματολογίας ήταν ότι όσοι κρίνουν την κυβέρνηση δεν έχουν δικαίωμα να ασκούν κριτική γιατί δεν είναι έντιμοι. Την κοινή γνώμη δεν ενδιαφέρει τι έκαναν οι άλλοι, εάν ήσαν κλέφτες ή όχι. Την ενδιαφέρει για ποιούς συγκεκριμένους λόγους συμπεριφέρθηκε η κυβέρνηση κατά ορισμένο τρόπο. Την ενδιαφέρει η ουσία της υπόθεσης. Χρειάζεται άλλο ύφος. Το Κίνημα και η κυβέρνηση πρέπει να επιδιώκουν πληροφόρηση, διαφάνεια και διάλογο. Πρέπει να δείξουν, ότι δέχονται κριτική, ότι συνάγουν συμπεράσματα από τις αντιδράσεις της κοινής γνώμης, ότι ένα λαϊκό κίνημα βρίσκεται σε διαλεκτική επικοινωνία με τις μάζες.

Το Κίνημα και η κυβέρνηση ταλαιπωρούνται σήμερα γιατί δεν είχαν ξεκαθαρίσει έγκαιρα τη σχέση της πολιτικής εξουσίας με τους κεφαλαιούχους, την άρχουσα τάξη, τους μηχανισμούς επηρεασμού της κοινής γνώμης. Οι πολυδάπανες εκλογικές εκστρατείες

οι αναπτυγμένοι κομματικοί μηχανισμοί, οι εφημερίδες, η παρουσία σε οργανώσεις, σωματεία, μαζικούς φορείς χρειάζονται χρήματα. Χρειάζονται με τις σημερινές συνθήκες κομματικού ανταγωνισμού όλο και περισσότερα χρήματα. Ο εύκολος δρόμος για να βρεθούν τα χρήματα είναι η συνεργασία με οικονομικούς παράγοντες. Η συνεργασία αρχίζει από τη συμμετοχή των επιχειρηματιών στις οικονομικές εξορμήσεις, εμποδώνεται μέσα από κοινές προσπάθειες για τη δημιουργία μιάς νέας τάξης επιχειρηματιών και καταλήγει σε στενές φιλίες μέσα από τις οποίες οι επιχειρήσεις επιδιώκουν να αυξήσουν οικονομική εξουσία και κέρδη. Δημιουργείται έτσι ένα στενό πλέγμα ανάμεσα σε επιχειρηματίες, ιδιοκτήτες μαζικών μέσων ενημέρωσης, πολιτικούς, διοικητές δημοσίων επιχειρήσεων και μεσάζοντες στη χρηματοδότηση κομματικών δραστηριοτήτων. Το Κίνημα πρέπει να προτείνει νομικούς κανόνες για την αντιμετώπιση της κατάστασης, να επιδιώξει μηχανισμούς ελέγχου, διαφάνεια των διαδικασιών χρηματοδότησης και σαφείς κανόνες συμπεριφοράς στη σχέση οικονομικής και πολιτικής εξουσίας. Φοβάμαι, ότι σήμερα πίσω από το μανδύα μιάς επαναστατικής φρασεολογίας η επιρροή μιάς άρχουσας οικονομικής ομάδας είναι ιδιαίτερα μεγάλη. Η κατάσταση αυτή πρέπει να ανατραπεί.

Η σημερινή εξέλιξη έχει την αιτία της και σε μία λανθασμένη ηθική αντίληψη. Το ΠΑΣΟΚ ακολουθώντας το παράδειγμα κομμουνιστικών κομμάτων έχει κατά την ηθική αξιολόγηση συγκεκριμένων ενεργειών και πολιτικών αποφάσεων υποτιμήσει τους κανόνες της ηθικής και υπερκτιμήσει την προσφυγή στα συμφέροντα του κόμματος. Η προσφυγή στα μη προσδιοριζόμενα συμφέροντα του κόμματος προσφέρεται για τη δικαιολόγηση κάθε πράξης και στάσης. Προσφέρεται τόσο για τη δικαιολόγηση της συνεργασίας με επιχειρηματίες όσο και για τη καταγγελία τους επειδή εκμεταλλεύονται τους εργάτες ή τους αγρότες. Η πειστικότητα ενός κόμματος όσο και το ηθικό ανάστημα των εκπροσώπων του δεν μπορούν να στηρίζονται στη θεοποίηση των κομματικών συμφερόντων. Το ήθος των υπευθύνων είναι συνάρτηση των κανόνων της ατομικής

και κοινωνικής ηθικής που εφαρμόζουν, αν διακρίνουν την δημόσια από την ιδιωτική τους περιουσία, αν οι πράξεις τους συμφωνούν με τα όσα εξαγγέλουν, αν σέβονται τα άλλα άτομα ή υποτάσσουν το κάθε τι στο προσωπικό τους συμφέρον. Το ήθος μιάς πολιτικής παράταξης προκύπτει τόσο από το εάν τα κριτήρια αξιολόγησης των στελεχών της αποδίδουν σημασία στην ηθική τους στάση όσο και από το εάν η ίδια η παράταξη εξασφαλίζει συναίνεση με βάση την πληροφόρηση, την συμμετοχή και το διάλογο και όχι με την εκμετάλλευση σχέσεων εξουσίας. Στο σημείο αυτό χρειάζεται μελλοντικά να κατοχυρώσουμε ως οδηγό της ατομικής και συλλογικής μας δράσης μία αντίληψη που δίνει πολύ μεγαλύτερη έμφαση στο ηθικό στοιχείο.

Η μέχρι σήμερα πολιτική μας στάση έχει έντονο τον χαρακτήρα του λαϊκισμού. Με λαϊκισμό εννοώ μία πολιτική πρακτική που εστιάζεται στην ικανοποίηση αμέσων αιτημάτων χωρίς να ακολουθηθεί μία μακρόχρονη προοπτική εκσυγχρονισμού ή αλλαγής των δομών της κοινωνίας. Εννοώ μία τακτική συγκυριακή που επιδιώκει να επιτύχει συμπαράσταση με παραχωρήσεις αναπαράγοντας έτσι την υφισταμένη κοινωνική δομή. Ο λαϊκισμός οδηγεί σε μία πολιτική που δεν εκπαιδεύει, δεν καθοδηγεί, αλλά ακολουθεί το αίσθημα που θεωρεί κοινό, διαχωρίζει την κοινωνία σε εχθρούς και φίλους, ταυτίζει συνειδητά ανόμοια για να συσπειρώνει συγκαλύπτοντας πραγματικές αντιθέσεις και προβλήματα. Η τακτική να υποσχόμαστε σχεδόν όλα σε όλους χωρίς να μπορούμε να τα πραγματοποιήσουμε μας έχει αποξενώσει από το λαϊκό κίνημα. Παράδειγμα η αντίθεση των φοιτητών προς την κυβέρνηση. Η άρνηση της κριτικής και η αναγόρευση των κομματικών στόχων σε μεταφυσικές έννοιες μας έχει αποξενώσει από διανοούμενους, δημοσιογράφους, καλλιτέχνες και έχει προκαλέσει μία τεράστια φτώχεια ιδεών στο χώρο μας. Το νέο πρόσωπο του ΠΑΣΟΚ προϋποθέτει να αλλάξουμε τακτική, να ξεπεράσουμε το λαϊκισμό

Η κυβερνητική λειτουργία έχει δημιουργήσει στην κοινή γνώμη την εντύπωση, ότι δεν υπάρχει σύμπνοια και καθοδηγητική γραμμή. Παράδειγμα αποτελεί η έλλειψη συνεργασίας ανάμεσα στα Υπουργεία

Εθνικής Οικονομίας, Οικονομικών και την Τράπεζα της Ελλάδας. Τις αποφάσεις τους ενός αρμόδιου ακολουθούν διορθωτικές αποφάσεις του άλλου αρμόδιου. Οι αλληπάλληλες αποφασίες και υπαναχωρήσεις σχετικά με το μέλλον της Τράπεζας Κρήτης είναι ένδειξη μη μελετημένης αντιμετώπισης. Σε μία προεκλογική φάση χρειάζεται μία κυβέρνηση, η οποία διακρίνεται από αποφασιστικότητα και ενίαια γραμμή. Χρειάζεται επίσης να γίνει εμφανής προς τα έξω η συλλογική λειτουργία των κυβερνητικών οργάνων, το μέχρι τις εκλογές πρόγραμμα και προπαντός το έργο της κυβέρνησης.

Έχει επισημανθεί σωστά, ότι δεν έχει προβληθεί το κυβερνητικό έργο. Αλλά θα έπρεπε να επισημάνουμε επίσης τα εξής : Η φλύαρη προπαγάνδα της τηλεόρασης κάνει μη πιστευτά και τα όσα θετικά αναφέρονται. Πολλοί από τους υπουργούς του ΠΑΣΟΚ θεώρησαν σκόπιμο να δυσφημίσουν και να καταγγείλουν τα όσα έκαναν οι προκάτοχοί τους. Η τακτική αυτή ενισχύθηκε σε μία προσπάθεια δημιουργίας ισορροπιών και πειθαρχίας. Η νοοτροπία που κυριάρχησε είναι ότι όλοι πρέπει να ζούν κάτω από το φόβο της διαπόμευσής τους. Με τον τρόπο αυτό δεν βρίσκονται πια στελέχη να εργασθούν δημιουργικά. Είναι πολύ χαρακτηριστικές πιστεύω για τις πρακτικές που καταρρακώνουν το κύρος της κυβέρνησης οι απειλές και τα υπονοούμενα που ακούγονται κατά καιρούς από ορισμένους υπουργούς σε βάρος άλλων στελεχών. Ο πολίτης ακούγοντας αυτά τα υπονοούμενα θα πιστέψει ότι όλοι στο ΠΑΣΟΚ και στη κυβέρνηση είναι βρώμικοι μία που αυτό διαβεβαιώνουν οι παράγοντές της.

Ισχυρίστηκαν μερικοί, ότι όλοι έχουμε ευθύνη και δεν μπορεί να εντοπίζεται η ευθύνη σε μερικούς μόνο. Δέχομαι την άποψη ότι η ευθύνη δεν βαρύνει μόνον εκείνον που παίρνει μία απόφαση. Ο αποφασίζων είναι πολλές φορές ο τελευταίος κρίκος μιάς αλυσίδας. Οι ευθύνες για την ενέργεια είναι πολύ ευρύτερες. Αρνούμαι όμως την άποψη ότι υπάρχει πάντοε συλλογική ευθύνη. Μιά τέτοια άποψη σκοπό έχει

να εξαγνίσει εκείνους που παρασηκηνιακά σε αδιαφανείς διαδικασίες συγκαλύπτοντας και παραπληροφορώντας μεθοδεύουν αποφάσεις. Η συλλογική ευθύνη αρχίζει όταν τα αρνητικά φαινόμενα είναι αντιληπτά σε όλους και δεν δικαιολογείται άγνοια. Η Κ.Ε. έχει σήμερα συλλογική ευθύνη για την αντιμετώπιση της κρίσης.

Μία νέα δυναμική θα προκύψει με τη σημαντική βελτίωση της εσωκομματικής λειτουργίας. Οι αποφάσεις πρέπει να παίρνονται από τα όργανα με ανοιχτό διάλογο και με συλλογικές λειτουργίες, οι παράλληλοι μηχανισμοί λήψης αποφάσεων και ελέγχου να καταργηθούν, οι καταστατικοί κανόνες να εφαρμοσθούν και να υπάρξει μία αδιάκοπη επαφή με τα μέλη του Κινήματος. Μπορώ να αναφέρω ως παράδειγμα τη δραστηριοποίηση της οργάνωσης που επιτεύχθηκε στον Πειραιά χάρη στις επισκέψεις βουλευτών και στελεχών στις Τ.Ο. καθώς και στις επανειλημμένες συσκέψεις με στελέχη της οργάνωσης στα γραφεία του Ο.Ε.Σ. Στον Πειραιά μπορεί να υπάρχουν αμφιβολία και ερωτηματικά όμως υπάρχει η θέληση για συσπείρωση, ενότητα και αγώνα.

Η συσπείρωση και η ενότητα δεν διατάσσονται. Προέρχονται από διαδικασίες πληροφόρησης και σύνθεσης των διαφορετικών απόψεων. Είναι για τούτο λανθασμένη η άποψη που στο όνομα της ενότητας θέλει να απαγορεύσει τον ανοιχτό διάλογο και τη δημοσιοποίηση διαφορετικών απόψεων. Οι απαγορεύσεις δεν επιτυγχάνουν παρά μία επιφανειακή συσπείρωση. Ο δημόσιος διαπληκτισμός δεν προάγει βέβαια την απήχηση του κινήματος. Κάθε διαφοροποίηση δεν αποτελεί όμως και δημόσια αντίδικία. Αρκεί το ύψος και το επίπεδο των τοποθετήσεων να εγγυώνται ένα σοβαρό διάλογο.

Το ΠΑΣΟΚ χρειάζεται νέα πρόσωπα σε όλα τα επίπεδα για να προσφέρουν νέες εμπειρίες, νέες γνώσεις, για ν' αυξήσει σημαντικά τις δυνατότητες και ικανότητές τους. Η πολιτική που ακολουθήθηκε μέχρι σήμερα κατά την επιλογή προσώπων είχε ως κύριο κριτήριο τις πολιτικές φιλίες. Η ικανότητα αποτελούσε στοιχείο δευτερεύον. Η ανεξαρτησία γνώμης στοιχείο μάλιστα αρνητικό. Όταν ως Υπουργός Γεωργίας προσπάθησα να απομακρύνω από δύο οργανισμούς πρόσωπα ανατάλληλα χρειάστηκαν μήνες διαπραγματεύσεων. Και οι

δύο απομακρυνθέντες διορίστηκαν αμέσως μετά σε άλλες θέσεις ο μὲν ἕνας γιὰ νὰ ἐμπλακεί στὴ νέα του θέση σὲ ἀπιστία σὲ βάρος τῆς ἐπιχείρησης ποὺ διοικούσε, ὁ δὲ ἄλλος γιὰ νὰ δημιουργήσει πάλι προβλήματα, νὰ προκαλέσει τὴ γενικὴ κατακρηυγὴ καὶ νὰ ἀπομακρυνθεῖ. Ἰσόβια δικαιώματα γιὰ θέσεις στὴ κοινοβουλευτικὴ οὐμάδα καὶ στὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ δὲν ὑπάρχουν. Στὶς ἐπόμενες ἐκλογές θὰ πρέπει νὰ ἰσχύσουν κριτήρια κατὰ τὴν ἐπιλογὴ τῶν υποψηφίων βουλευτῶν ποὺ θὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀνανέωση τῆς κοινοβουλευτικῆς οὐμάδας.

Χρειάζονται τέλος πολιτικὲς πρωτοβουλίες. Τέτοια πρωτοβουλία ἀποτελεῖ ἡ ψήφιση ἐνός δικαιότερου ἐκλογικοῦ νόμου, ποὺ θὰ ἐξασφαλίζει στὴν πλειοψηφία τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὴν πλειοψηφία στὴ Βουλὴ. Ἡ ἀπλὴ ἀναλογικὴ μπορεῖ νὰ βοηθήσει σημαντικὰ στὴ δημιουργία πολιτικῶν συσχετισμῶν ποὺ θὰ ἐπιδρέφουν τὴν ευρύτερη συνάντηση γιὰ νὰ προωθηθοῦν οἱ ἀναγκαῖες ἀλλαγές γιὰ ἐκσυγχρονισμό καὶ ἀνάπτυξη. Χρειάζεται ἐπίσης στὰ πλαίσια τῆς προσπάθειας ἀναστροφῆς τοῦ πολιτικοῦ κλίματος μὴ διαφορετικὴ ἀντιμετώπιση τῶν τηλεοπτικῶν ἐμπομπῶν καὶ εἰδήσεων. Ἡ πολυφωνία, τὴν ὁποία προώθησε κατὰ πολὺ τὸ ΠΑΣΟΚ, πρέπει νὰ κατοχυρωθεῖ. Ὅχι μὲ διακομματικὲς συμφωνίες ποὺ καθιερώνουν συνήθως τὴν υποταγὴ τῆς τηλεδράσης στὰ κόμματα. Εἶναι ἀναγκαῖα μὴ ἄλλη πρακτικὴ, ἡ ἀλλαγὴ τῆς μορφῆς τοῦ δελτίου εἰδήσεων, περισσότερα σχόλια ἀπὸ διαφορετικὲς σκοπιές καὶ περισσότερες ἐλεύθερες - πραγματικὰ ἐλεύθερες, καὶ ὄχι κομματικὲς - συζητήσεις. Χρειάζεται ἀκόμη ἡ ὅσο το δυνατόν πιο γρήγορη ἐκκαθάριση τῶν ἐκκρεμοτήτων, ὅπως τῆς ὑπόθεσης Κοσκωτά γιὰ νὰ διασκεδασθεῖ ἡ ἐντύπωση ὅτι ἡ κυβέρνησις ἐξαναγκάζεται σὲ υποχωρήσεις καὶ δὲν παίρνει ἡ ἴδια πρωτοβουλίες.

Πολλοὶ σύντροφοι υποστηρίζουν, ὅτι ἡ κατάστασις θὰ βελτιωνόταν σημαντικὰ, ἀν τὸ ΠΑΣΟΚ προχωροῦσε σὲ διάλογο μὲ τὰ ἄλλα κόμματα, δημιουργία διακομματικῶν ἐπιτροπῶν, συζητήσεις μὲ πρόσωπα καὶ δυνάμεις ἐκτός τοῦ χώρου μας. Δὲν ἀρνόμαί τὴ χρησιμότητα

αυτών των επαφών. Αλλά πιστεύω ότι κυνηγούν μία χίμαιρα. Πρόσωπα που δεν είναι ενταγμένα στο κόμμα δεν πρόκειται να συνεργασθούν αν δεν έχουν χειροπιαστές αποδείξεις για αλλαγή του ύφους μας. Τα άλλα κόμματα, που τόσο επίμονα αρνούνται την δημοκρατικότητά μας, δεν πρόκειται να σαγηνευθούν από μία νέα έκκληση.

Η αρνητική σημερινή πορεία είναι ανατρέψιμη. Το ΠΑΣΟΚ διατηρεί ακόμη την εκπροσώπηση ενός κοινωνικού και πολιτικού χώρου που αποτελεί το πιο ζωντανό τμήμα της ελληνικής κοινωνίας. Το ΠΑΣΟΚ είναι ακόμη για μία μεγάλη μερίδα του ελληνικού λαού η παράταξη της αλλαγής. Το ΠΑΣΟΚ μπορεί να εξακολουθήσει να παίζει κυρίαρχο ρόλο στην ελληνική πολιτική ζωή. Πρέπει όμως τώρα που είναι ίσως η ύστατη στιγμή η ηγεσία του να αναγνωρίσει την αναγκαιότητα μιάς στροφής στον τρόπο άσκησης της εξουσίας. Συνάντησα συντρόφους, ηγετικά στελέχη του Κινήματος που με διαβεβαίωσαν ότι δεν υπάρχει κρίση, έχουμε παροδικές δυσκολίες, το Κίνημα θα συγκεντρώσει περισσότερους ψήφους στις επόμενες εκλογές από τις προηγούμενες. Πρόκειται για επικίνδυνες αυταπάτες. Αυτοί που τις υποστηρίζουν επωμίζονται τεράστια ευθύνη απέναντι στο λαϊκό κίνημα. Η απραξία θα βαθύνει την κρίση και θα οδηγήσει στη συνεχή μειωσή της απήχυσής μας.

Υποστηρίζουν επίσης μερικοί σύντροφοι, ότι οι δυσκολίες προέρχονται επειδή μερικοί απέχουν και αρνούνται να αγωνισθούν. Προσωπικά συμμετέχω και αγωνίζομαι στην εκλογική μου περιφέρεια μιλώντας σε ψηφοφόρους και συγκεντρώσεις εδώ και πολλούς μήνες. Η παρουσία μου στην ηγεσία του κινήματος δεν μπορεί να είναι αποτέλεσμα του εκβιαστικού διλήμματος ή συμμετέχεις ή χαρακτηρίζεσαι αποστάτης. Τέτοιοι εκβιασμοί είναι ανάξιοι ενός κινήματος που επαγγέλλεται και επιδιώκει περισσότερη ελευθερία. Η ενεργή συνεισφορά προϋποθέτει συμφωνία στις κατευθυντήριες γραμμές πολιτικής. Διερωτώμαι όμως αν υπάρχει τέτοια συμφωνία. Από τον ανασχηματισμό του Σεπτεμβρίου 1987 που έφερε την έξαρση του λαϊκισμού μέχρι σήμερα το πολιτικό κλίμα όλο και χειροτερεύει σε βάρος του ΠΑΣΟΚ. Η οικονομική κατάσταση αρχίζει να παρουσιάζει

φαινόμενα νέας κρίσης, όπως ανέλεγκτα ελλείμματα και αναστροφή της πτωτικής τάσης του πληθωρισμού. Η κυβέρνηση παρουσιάζεται όλο και λιγώτερο συντονισμένη. Η γενική εντύπωση είναι ότι η κυβέρνηση σύρθηκε στην αποκάλυψη του σκανδάλου Κοσκωτά και τον διορισμό επιτρόπου. Η κοινή γνώμη έχει αρχίσει να συνδέει το ΠΑΣΟΚ με κρίση, διαφθορά και ανικανότητα. Το κύρος των θεσμών είναι χαμηλό τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό. Το ΠΑΣΟΚ έχει αντιμέτωπό του την κοινωνία. Αιτία όλων αυτών των εξελίξεων είναι κυρίως η εγκατάλειψη της προσπάθειας να ακολουθηθεί μία μακρόπνοη πολιτική εκσυγχρονισμού. Κυριάρχησε αντίθετα ο λαϊκισμός, οι ευκαιριακοί χειρισμοί και η διαχείριση της εξουσίας με στόχο την εκμετάλλευσή της. Η πολιτική αυτή ήταν αντίθετη και με τη διακήρυξη και τις επαγγελίες μας.

Ανήκω στους συνιδρυτές του ΠΑΣΟΚ. Για το Κίνημα αυτό εργάστηκα και αφιέρωσα όλες μου τις δυνάμεις για πάρα πολλά χρόνια. Δεν είμαι διατεθειμένος να συνεργήσω με εκείνους ή να υποκύψω σε κείνους που το οδηγούν στην πτώση. Ούτε είμαι διατεθειμένος να σιωπήσω, να αποσυρθώ ή να αποχωρήσω για να τους αφήσω το πεδίο ελεύθερο.

Ελπίζω η Κεντρική Επιτροπή ν' αλλάξει την πορεία του Κινήματος. Να του ξαναδώσει τη φυσιογνωμία της ανανέωσης και της αλλαγής. Να του χαρίσει νέα πνοή ώστε, να γίνει πρωτοπορεία του ελληνικού λαού στον αγώνα για ανάπτυξη και εκσυγχρονισμό.

Εισήγηση στην Κ.Ε.

του Κώστα Σημίτη

Το κύριο ερώτημα σήμερα είναι τι κάνουμε για να ξεπεράσουμε την κρίση. Η συνοπτική απάντησή μου είναι ότι το ΠΑΣΟΚ χρειάζεται ένα νέο πρόσωπο, μία νέα φυσιογνωμία, μία νέα δυναμική. Θα προσπαθήσω να εξηγήσω με ποιό τρόπο μπορούμε να κερδίσουμε την πνοή που χάσαμε. Στην ανάλυσή μου θα αναφερθώ στα φαινόμενα κρίσης. Δεν θα αναφερθώ στα πολλά και θετικά που έγιναν. Η ανάλυση παρουσιάζει γι' αυτό τη μία μόνο πλευρά.

Οι δυσκολίες μας πηγάζουν πρώτα απ' όλα από την αδυναμία μας να παράγουμε ιδεολογία και να προσαρμόσουμε τις επιδιώξεις μας στις εξελίξεις της ελληνικής κοινωνίας. Το σταθεροποιητικό πρόγραμμα του 1985 έφερε έναν ισχυρό κλονισμό στις πεποιθήσεις πολλών μελών μας. Διαπίστωσαν τότε, ότι πολλές από τις επαγγελίες μας δεν είχαν άμεση συνάρτηση με την ελληνική πραγματικότητα. Το χάσμα μεταξύ διακηρύξεων και αναγκών πολιτικής θα έπρεπε να είχε διαπιστωθεί και καλυφθεί αρκετά νωρίτερα. Τα κεντρικά θέματα των θέσεών μας όπως διαμορφώθηκαν με τις εμπειρίες μέχρι το 1974 χρειάζονται προσαρμογή. Η αυτοδύναμη οικονομική ανάπτυξη για παράδειγμα είναι θέση που αγνοεί ή υποβαθμίζει την αλληλοεξάρτηση των οικονομιών και την αναγκαστική ένταξη της Ελλάδας στο διεθνή καταμερισμό εργασίας. Το ερώτημα τι σημαίνει "σοσιαλισμός" με δεδομένους τους υπαρκτούς και όχι τους θεωρητικούς βαθμούς ελευθερίας που διαθέτει μία μικρή χώρα με ανοιχτή οικονομία αγοράς, που είναι μέλος μιάς ευρύτερης ομάδας κρατών όπως η ΕΟΚ, μένει αναπάντητο στα κείμενά μας.

Το ΠΑΣΟΚ πρέπει να επανεξετάσει τους ιδεολογικούς του προσα-

νατολισμούς και να προσδιορίσει το πρόγραμμά του για την επόμενη τετραετία. Ένα πρόγραμμα για να ξανακερδίσει την αξιοπιστία του. Ένα πρόγραμμα που θα απαντά στο βασανιστικό ερώτημα των οπαδών και ψηφοφόρων μας, για ποιό σκοπό ζητάμε τη νέα λαϊκή εντολή. Μόνο και μόνο για να μην έρθει η Δεξιά; Η αντιδεξιά τοποθέτηση δεν αποτελεί πρόγραμμα. Πρέπει να διαγράψουμε πως θα πετύχουμε την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό. Το Συνέδριο μπορεί να αποτελέσει ένα πρώτο βήμα προς τη κατεύθυνση αυτή. Πρέπει να γίνει πριν από τις εκλογές. Χρειάζεται όμως και ένας ευρύτερος διάλογος τόσο στο κίνημα όσο και με την κοινωνία.

Οι δυσκολίες μας πηγάζουν επίσης από το ύψος με το οποίο ασκούμε εξουσία. Ο τρόπος επικοινωνίας του Κινήματος και της κυβέρνησης με τους πολίτες, τα πρότυπα που καθιερώνει δημιουργούν την εντύπωση, ότι η σοσιαλιστική στάση χαρακτηρίζεται από ατεκμηρίωτους ισχυρισμούς, υπερβολές, επιθετικότητα, αυταρχισμό, έλλειψη αυτοκριτικής και έλλειψη πολιτικής ευαισθησίας. Έχω αναφέρει σε άλλες περιπτώσεις το παράδειγμα της υπόθεσης Κοσκωτά. Χρειάζεται άλλο ύψος. Το Κίνημα και η κυβέρνηση πρέπει να επιδιώκουν πληροφόρηση, διαφάνεια και διάλογο. Πρέπει να δείξουν, ότι δέχονται κριτική, ότι συνάγουν συμπεράσματα από τις αντιδράσεις της κοινής γνώμης, ότι ένα λαϊκό κίνημα βρίσκεται σε διαλεκτική επικοινωνία με τις μάζες.

Το Κίνημα και η κυβέρνηση δεν είχαν ξεκαθαρίσει έγκαιρα τη σχέση της πολιτικής εξουσίας με τους κεφαλαιούχους, την άρχουσα τάξη, τους μηχανισμούς επηρεασμού της κοινής γνώμης. Οι πολυδάπανες εκλογικές εκστρατείες, οι αναπτυγμένοι κομματικοί μηχανισμοί, οι εφημερίδες, η παρουσία σε οργανώσεις, σωματεία, μαζικούς φορείς χρειάζονται χρήματα. Χρειάζονται με τις σημερινές συνθήκες κομματικού ανταγωνισμού όλο και περισσότερα χρήματα. Ο εύκολος δρόμος για να βρεθούν τα χρήματα είναι η συνεργασία με οικονομικούς παράγοντες. Η συνεργασία αρχίζει από τη συμμετοχή των επιχειρηματιών στις

οικονομικές εξορμήσεις, εμποδώνεται μέσα από κοινές προσπάθειες για τη δημιουργία μιάς νέας τάξης επιχειρηματιών και καταλήγει σε στενές φιλίες μέσα από τις οποίες οι επιχειρήσεις επιδιώκουν να αυξήσουν οικονομική εξουσία και κέρδη.

Δημιουργείται έτσι ένα στενό πλέγμα ανάμεσα σε επιχειρηματίες, ιδιοκτήτες μαζικών μέσων ενημέρωσης, πολιτικούς και διοικητές δημοσίων επιχειρήσεων. Το Κίνημα πρέπει να προτείνει νομικούς κανόνες για την αντιμετώπιση της κατάστασης, να επιδιώξει μηχανισμούς ελέγχου, διαφάνεια των διαδικασιών χρηματοδότησης και σαφείς κανόνες συμπεριφοράς στη σχέση οικονομικής και πολιτικής εξουσίας. Φοβάμαι, ότι σήμερα πίσω από το μανδύα μιάς επαναστατικής φρασεολογίας η επιρροή μιάς άρχουσας οικονομικής ομάδας είναι ιδιαίτερα μεγάλη. Η κατάσταση αυτή πρέπει να ανατραπεί.

Το ΠΑΣΟΚ ακολουθώντας το παράδειγμα κομμουνιστικών κομμάτων έχει κατά την ηθική αξιολόγηση συγκεκριμένων ενεργειών και πολιτικών αποφάσεων υποτιμήσει τους κανόνες της ηθικής και υπερκτιμήσει την προσφυγή στα συμφέροντα του κόμματος. Η

προσφυγή στα μη προσδιοριζόμενα συμφέροντα του κόμματος προσφέρεται για τη δικαιολόγηση κάθε πράξης και στάσης. Προσφέρεται τόσο για τη δικαιολόγηση της συνεργασίας με επιχειρηματίες όσο και για τη καταγγελία τους επειδή εκμεταλλεύονται τους εργάτες ή τους αγρότες. Η πειστικότητα ενός κόμματος όσο και το ηθικό ανάστημα των εκπροσώπων του δεν μπορούν να στηρίζονται στη θεοποίηση των κομματικών συμφερόντων. Το ήθος των υπευθύνων είναι συνάρτηση των κανόνων της ατομικής και κοινωνικής ηθικής που εκφράζουν, αν διακρίνουν την δημόσια από την ιδιωτική τους περιουσία, αν οι πράξεις τους συμφωνούν με τα όσα εξαγγέλουν, αν σέβονται τα άλλα άτομα ή υποτάσσουν το κάθε τι στο προσωπικό τους συμφέρον. Το ήθος μιάς πολιτικής παράταξης προκύπτει τόσο από το εάν τα κριτήρια αξιολόγησης των στελεχών της αποδίδουν σημασία στην ηθική τους στάση όσο και από το εάν η ίδια η παράταξη εξασφαλίζει συναίνεση με βάση την πληροφόρηση, την συμμετοχή

και το διάλογο και όχι με την εκμετάλλευση σχέσεων εξουσίας. Στο σημείο αυτό χρειάζεται μελλοντικά να δώσουμε κατά την ατομική και συλλογική μας δράση μεγαλύτερη έμφαση στο ηθικό στοιχείο.

Η μέχρι σήμερα πολιτική μας στάση έχει έντονο τον χαρακτήρα του λαϊνισμού. Με λαϊνισμό εννοώ μία πολιτική πρακτική που εστιάζεται στην ικανοποίηση αμέσων αιτήμάτων χωρίς να ακολουθηθεί μία μακρόχρονη προοπτική εκσυγχρονισμού ή αλλαγής των δομών της κοινωνίας. Εννοώ μία τακτική συγκυριακή που επιδιώκει να επιτύχει συμπαράσταση με παραχωρήσεις αναπαράγοντας έτσι την υφισταμένη κοινωνική δομή. Ο λαϊνισμός οδηγεί σε μία πολιτική που δεν εκπαιδεύει, δεν καθοδηγεί, αλλά ακολουθεί το αίσθημα που θεωρεί κοινό, διαχωρίζει την κοινωνία σε εχθρούς και φίλους, ταυτίζει συνειδητά ανόμοια για να συσπειρώνει συγκαλύπτοντας πραγματικές αντιθέσεις και προβλήματα. Η τακτική να υποσχόμαστε σχεδόν όλα σε όλους χωρίς να μπορούμε να τα πραγματοποιήσουμε μας έχει αποξενώσει από το λαϊκό κίνημα. Παράδειγμα η αντίθεση των φοιτητών προς την κυβέρνηση. Η άρνηση της κριτικής και η αναγόρευση των κομματικών στόχων σε μεταφυσικές έννοιες μας έχει αποξενώσει από διανοούμενους, δημοσιογράφους, καλλιτέχνες και έχει προκαλέσει μία τεράστια φτώχεια ιδεών στο χώρο μας. Το νέο πρόσωπο του ΠΑΣΟΚ προϋποθέτει να αλλάξουμε τακτική, να ξεπεράσουμε το λαϊνισμό.

Η κυβερνητική λειτουργία έχει δημιουργήσει στην κοινή γνώμη την εντύπωση, ότι δεν υπάρχει σύμπνοια και καθοδηγητική γραμμή. Παράδειγμα αποτελεί η έλλειψη συνεργασίας ανάμεσα στα Υπουργεία Εθνικής Οικονομίας, Οικονομικών και την Τράπεζα της Ελλάδας. Τις αποφάσεις τους ενός αρμόδιου ακολουθούν διορθωτικές αποφάσεις του άλλου αρμόδιου. Σε μία προεκλογική φάση χρειάζεται μία κυβέρνηση, η οποία διακρίνεται από αποφασιστικότητα και ενιαία γραμμή. Χρειάζεται επίσης να γίνει εμφανής προς τα έξω η συλλογική λειτουργία των κυβερνητικών οργάνων, το μέχρι τις εκλογές πρόγραμμα και παντός το έργο της κυβέρνησης.

Έχει επισημανθεί σωστά, ότι δεν έχει προβληθεί το κυβερνητικό έργο. Αλλά θα έπρεπε να επισημάνουμε επίσης τα εξής : Η φλύαρη προπαγάνδα της τηλεόρασης κάνει μη πιστευτά και τα όσο θετικά αναφέρονται. Πολλοί από τους υπουργούς του ΠΑΣΟΚ θεώρησαν σκόπιμο να δυσφημίσουν τα όσα έκαναν οι προκάτοχοί τους. Η τακτική αυτή έγινε αποδεκτή σε μία προσπάθεια δημιουργίας ισορροπιών και πειθαρχίας. Πολλοί υπεύθυνοι σήμερα ζούν με το φόβο μήπως πάρουν αποφάσεις που θα εκμεταλλευτούν άλλοι σε βάρος τους. Με τον τρόπο αυτό δεν βρίσκονται πια στελέχη να εργασθούν δυναμικά.

Ισχυρίστηκαν μερικοί, ότι όλοι έχουμε ευθύνη και δεν μπορεί να εντοπίζεται η ευθύνη σε μερικούς μόνο. Δέχομαι την άποψη ότι η ευθύνη δεν βαρύνει μόνον εκείνον που παίρνει μία απόφαση. Ο αποφασίζων είναι πολλές φορές ο τελευταίος κρίκος μιάς αλυσίδας. Οι ευθύνες για την ενέργεια είναι πολύ ευρύτερες. Αρνούμαι όμως την άποψη ότι υπάρχει πάντοτε συλλογική ευθύνη. Μία τέτοια άποψη σκοπό έχει να εξαγνίσει εκείνους που παρασηκηνιακά σε αδιαφανείς διαδικασίες συγκαλύπτοντας και παραπληροφορώντας μεθοδεύουν αποφάσεις. Η συλλογική ευθύνη αρχίζει όταν τα αρνητικά φαινόμενα είναι αντιληπτά σε όλους και δεν δικαιολογείται άγνοια.

Μία νέα δυναμική θα προκύψει με τη σημαντική βελτιώση της εσωκομματικής λειτουργίας. Οι αποφάσεις πρέπει να παίρνονται από τα όργανα με ανοιχτό διάλογο και με συλλογικές λειτουργίες, οι παράλληλοι μηχανισμοί λήψης αποφάσεων και ελέγχου να καταργηθούν, οι καταστατικοί κανόνες να εφαρμοσθούν και να υπάρξει μία αδιάκοπη επαφή με τα μέλη του Κινήματος. Μπορώ να αναφέρω ως παράδειγμα τη δραστηριοποίηση της οργάνωσης που επιτεύχθηκε στον Πειραιά χάρη στις επισκέψεις βουλευτών και στελεχών στις Τ.Ο. καθώς και στις επανειλημμένες συσκέψεις με στελέχη της οργάνωσης στα γραφεία του Ο.Ε.Σ. Στον Πειραιά μπορεί να υπάρχουν αμφιβολία και ερωτηματικά όμως υπάρχει η θέληση για συσπείρωση, ενότητα και αγώνα.

Η συσπείρωση και η ενότητα δεν διατάσσονται. Προέρχονται από διαδικασίες πληροφόρησης και σύνθεσης των διαφορετικών απόψεων. Είναι για τούτο λανθασμένη η άποψη που στο όνομα της ενότητας θέλει να απαγορεύσει τον ανοιχτό διάλογο και τη δημοσιοποίηση διαφορετικών απόψεων. Οι απαγορεύσεις δεν επιτυγχάνουν παρά μία επιφανειακή συσπείρωση. Ο δημόσιος διαπληκτισμός δεν προάγει βέβαια την απήχηση του κινήματος. Κάθε διαφοροποίηση δεν αποτελεί όμως και δημόσια αντιδικία. Αρκεί το ύψος και το επίπεδο των τοποθετήσεων να εγγυώνται ένα σοβαρό διάλογο.

Το ΠΑΣΟΚ χρειάζεται νέα πρόσωπα σε όλα τα επίπεδα για να προσφέρουν νέες εμπειρίες, νέες γνώσεις, για ν' αυξήσει σημαντικά τις δυνατότητες και ικανότητές του. Η πολιτική που ακολουθήθηκε μέχρι σήμερα κατά την επιλογή προσώπων είχε ως κύριο κριτήριο τις πολιτικές φιλίες. Όταν ως Υπουργός Γεωργίας προσπάθησα να απομακρύνω από δύο οργανισμούς πρόσωπα ανατάλληλα χρειάστηκαν μήνες διαπραγματεύσεων. Και οι δύο απομακρυνθέντες διορίστηκαν αμέσως μετά σε άλλες θέσεις ο μὲν ένας για να εμπλακεί στη νέα του θέση σε απιστία σε βάρος της επιχείρησης που διοικούσε, ο δε άλλος για να δημιουργήσει πάλι προβλήματα, να προκαλέσει τη γενική κατακραυγή και να απομακρυνθεί. Ισόβια δικαιώματα για θέσεις στη κοινοβουλευτική ομάδα και στην Κεντρική Επιτροπή δεν υπάρχουν. Στις επόμενες επιλογές προσώπων θα πρέπει να ισχύσουν κριτήρια που θα εξασφαλίσουν την ανανέωση όλων των οργάνων του Κινήματος.

Χρειάζονται τέλος πολιτικές πρωτοβουλίες. Τέτοια πρωτοβουλία αποτελεί η ψήφιση ενός δικαιότερου εκλογικού νόμου, που θα εξασφαλίζει στην πλειοψηφία του ελληνικού λαού και την πλειοψηφία στη Βουλή. Η απλή αναλογική μπορεί να βοηθήσει σημαντικά στη δημιουργία πολιτικών συσχετισμών που θα επτρέψουν την ευρύτερη συναίνεση για να προωθηθούν οι αναγκαίες αλλαγές για εκσυγχρονισμό και ανάπτυξη. Χρειάζεται επίσης στα πλαίσια της προσπάθειας αναστροφής του πολιτικού κλίματος μία διαφορετική αντιμετώπιση των τηλεοπτικών εκπομπών και

και ειδήσεων. Η πολυφωνία, την οποία προώθησε κατά πολύ το ΠΑΣΟΚ, πρέπει να κατοχυρωθεί. Όχι με διακομματικές συμφωνίες που καθιερώνουν συνήθως την υποταγή της τηλεόρασης στα κόμματα. Είναι αναγκαία μία άλλη πρακτική, η αλλαγή της μορφής του δελτίου ειδήσεων, περισσότερα σχόλια από διαφορετικές σκοπιές και περισσότερες ελεύθερες - πραγματικά ελεύθερες και όχι κομματικές - συζητήσεις. Χρειάζεται μία άλλη πολιτική απέναντι στον τύπο. Πολιτική που θα βασίζεται πρώτα απ' όλα σε μία προσπάθεια συνεργασίας. Χρειάζεται ακόμη η όσο το δυνατόν πιο γρήγορη εκκαθάριση των εκκρεμοτήτων, όπως της υπόθεσης Κοσκωτά για να διασκεδασθεί η εντύπωση ότι η κυβέρνηση εξαναγκάζεται σε υποχωρήσεις και δεν παίρνει η ίδια πρωτοβουλίες.

Πολλοί σύντροφοι υποστηρίζουν, ότι η κατάσταση θα βελτιωνόταν σημαντικά, αν το ΠΑΣΟΚ προχωρούσε σε διάλογο με τα άλλα κόμματα, δημιουργία διακομματικών επιτροπών, συζητήσεις με πρόσωπα και δυνάμεις εκτός του χώρου μας. Δεν αρνούμαι τη χρησιμότητα αυτών των επαφών. Αλλά πιστεύω ότι κυνηγούν μία χίμαιρα. Πρόσωπα που δεν είναι ενταγμένα στο κόμμα δεν πρόκειται να συνεργασθούν αν δεν έχουν χειροπιαστές αποδείξεις για αλλαγή του ύφους μας. Τα άλλα κόμματα, που τόσο επίμονα αρνούνται την δημοκρατικότητά μας, δεν πρόκειται να σαγηνευθούν από μία νέα έκκληση.

Η αρνητική μέχρι σήμερα εξέλιξη είναι ανατρέψιμη. Το ΠΑΣΟΚ διατηρεί ακόμη την εκπροσώπηση ενός κοινωνικού και πολιτικού χώρου που αποτελεί το πιο ζωντανό τμήμα της ελληνικής κοινωνίας. Το ΠΑΣΟΚ είναι ακόμη για μία μεγάλη μερίδα του ελληνικού λαού η παράταξη της αλλαγής. Το ΠΑΣΟΚ μπορεί να εξακολουθήσει να παίζει κυρίαρχο ρόλο στην ελληνική πολιτική ζωή, Πρέπει όμως να αναγνωρίσει την αναγκαιότητα μιάς στροφής στον τρόπο άσκησης της εξουσίας.

Διερρωτῶμαι ὁμως ἀν εἰμαστε ὅλοι σύμφωνοι στις ἀναγκαίες κατευθυντήριες γραμμές. Εἰδώ και μήνες το πολιτικό κλίμα ὅλο και χειροτερεύει. Η οἰκονομική κατάσταση ἀρχίζει νὰ παρουν-σιάζει προβλήματα ὅπως ἀνέλεγκτα ελλείμματα και ἀναστροφή της πτωτικῆς τάσης του πληθωρισμοῦ. Η κοινὴ γνώμη ἔχει ἀρχίσει νὰ συνδέει το ΠΑΣΟΚ με κρίση και ἔλλειψη καθοδηγητικῆς ικανότητος. Το κύρος των θεσμών εἶναι χαμηλό. Το ΠΑΣΟΚ ἔχει ἀντιμέτωπό του την κοινωνία. Τα φαινόμενα αὐτά υποβαθμίζονται ἀπὸ την κυβέρνηση. Η ἀπραξία βαθαίνει την κρίση και η ἀπήχηση μας συνεχῶς μειώνεται. Αἰτία των ἐξελιζέων εἶναι κυρίως η ἐγκατάλειψη της προσπάθειας νὰ ἀκολουθηθεῖ μία μακρόπνοη πολιτικὴ ἐκσυγχρονισμοῦ. Κυριαρχοῦν ἀντίθετα ο λαϊκισμός και οἱ ευκαιριακοὶ χειρισμοί. Χρειάζεται μία ἀλλαγὴ ὅφους και πολιτικῆς.

Τέλος θέλω νὰ δώσω μία ἀπάντηση σε σους ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τις θέσεις μου. Ἀνῆκω στους συνιδρυτές του ΠΑΣΟΚ. Για το Κίνημα αὐτό ἐργάστηκα και ἀφιέρωσα ὅλες μου τις δυνάμεις για πάρα πολλά χρόνια. Δεν εἶμαι διατεθειμένος οὔτε νὰ σιωπήσω ὅταν βλέπω τα φαινόμενα της κρίσης οὔτε νὰ ἀποσυρθῶ για νὰ ἀφήσω το πεδίο ἐλεύθερο σε ὅσους δεν θέλουν την κριτικὴ. Η μη υποταγὴ πρέπει νὰ εἶναι το χαρακτηριστικὸ ἐκείνων που ἀγωνίζονται για μία διαφορετικὴ κοινωνία.

Η εἰσήγηση του Προέδρου με βρίσκει σε πολλά σημεία σύμφωνο. Νομίζω ὁμως ὅτι υποτίμησε την κρίση και δεν ἀνέλυσε ἀρκετά τις αἰτίες της. Οἱ προτάσεις του παραμένουν πολλές φορές γενικές. Η ἐξοδος ἀπὸ την κρίση θα ἐξαρτηθεῖ γι' αὐτό ἀπὸ τη συγκεκριμενοποίηση και ἐφαρμογὴ των προτάσεων. Ἐλπίζω ὅτι τότε θα γίνεи χειροπιαστὴ η ἀλλαγὴ στον τρόπο ἀσκησης της ἐξουσίας. Θα γίνουν τα βήματα ὥστε νὰ ἀποκτήσει το ΠΑΣΟΚ νέα πνοή, νὰ γίνεи πρωτοπορεία του ἐλληνικοῦ λαοῦ στον ἀγῶνα για ἀνάπτυξη και ἐκσυγχρονισμό.